

De wijkoudste vertelt...

Nieuwe gemeenschapszin in een schijnbaar onthechte samenleving

Prof. dr. R.J. Tissen

Drs. F.R.E. Lekanne Deprez

CENTER FOR
HUMAN
RESOURCES,
ORGANIZATION AND
MANAGEMENT
EFFECTIVENESS

KPMG

Knowledge Advisory Services

UNIVERSITEIT NYENRODE
THE NETHERLANDS BUSINESS SCHOOL

INHOUDSOPGAVE

Introductie	7
1 Schijnbare Onthechting	9
2 Maatschappelijke Tegenkrachten	15
3 Institutionele Binding werkt niet meer	21
4 Nieuwe Bindingen	31
Tot Slot	37
Noten	39

INTRODUCTIE

Wij leven in een technocratie, een samenleving waarin technologische ontwikkelingen centraal staan en waarin nieuwe technologieën steeds dieper doordringen in het dagelijks leven van mensen. Een samenleving van ongekende en onbeperkte mogelijkheden, zo werd het ons voorgespiegeld. Inmiddels doet zich iets merkwaardigs voor. Aan de ene kant is er veel gejuich over nieuwe technologische ontwikkelingen. Het geloof erin is soms bijna naïef en de verwachtingen over positieve invloeden van de mogelijkheden die nieuwe technologieën bieden voor ons economisch en sociaal maatschappelijk functioneren kennen geen grenzen. De 'technopositivos' onder ons hebben het dan ook vrijwel volledig voor het zeggen, en werden de afgelopen jaren gesterkt door een positieve ontwikkeling op de mondiale beurzen. De enthousiaste voorspellingen van Internet goeroes deden vermoeden dat het paradijs via de technologie karavaan snel en indringend kon worden bereikt: "als je maar meedeed", zo luidde het motto.

Er is ook een andere kant aan de medaille. We zijn collectief snel geneigd om het kind met het badwater weg te gooien, als het ook maar een beetje tegenzit. Ook daarvan kunnen de recente Internet ontwikkelingen getuigen. Het vereist veel zelfvertrouwen en bijna arrogantie om nu nog een nieuw dotcom initiatief te willen beginnen en om financiering daarvoor rond te krijgen. Er ontstaat zelfs een onbenut reservoir aan durfkapitaal. Business Week merkte helder op: "The Internet is about communications, and people have never at any time in history stopped wanting to communicate"^[2].

Telkens weer blijkt dat de échte ontwikkelingen gewoon doorgaan. De honden blaffen maar de karavaan trekt door. Die ontwikkelingen gaan echter vooral door omdat het primaat van de technologie als 'driver' van mensen voor een deel wordt losgelaten ten gunste van de aandacht voor de inbedding van nieuwe technologieën in het dagelijks leven en functioneren van mensen, zowel in organisaties, als privé. Vanuit de dieperliggende behoeften van mensen dus én vanuit hun bereidheid en vermogen om nieuwe technologieën in dit verband te willen - en dus niet te moeten - gebruiken.

Zo niet waar het gaat om het publieke debat. Hier domineert nog het nieuwe technologie denken. Dat geldt met name voor de vraag of de democratie zich ontwikkelt tot een infocratie, zonder wezenlijke institutionele kenmerken of belemmeringen. We kunnen het een 'tweede stadhouderloos tijdperk' noemen, mogelijk gemaakt door internet en met alleen maar voordelen. Zolang de burger maar - via digitale trapveldjes en kenniswijken - wordt (her)opgevoed in het omhelzen van het internet en datzelfde internet als dominant uitgangspunt in het leven accepteert. Een mix van voorlichting, onderwijs en een scheutje sociale druk volstaat.

Gelukkig ligt ook hier de werkelijkheid genuanceerder, zo blijkt ook uit het nieuwste boek van cyberjurist Andrew Shapiro "The Control revolution" en zijn recente rede in de Haagse Ridderzaal. Hij wijst op de machtsrijd die burgers, bedrijven en overheid momenteel uitvechten via hun modem^[3]. Internet kan de macht doen laten kantelen, maar doorslaan kan beter worden voorkomen. Instituties hebben immers zin in het - vaak onzichtbaar, maar niet oncontroleerbaar - aanbrengen c.q. herstellen van de machtsbalans in een samenleving.

Duidelijk is wel dat het internet een belangrijke aanvulling vormt op de mogelijkheden van mensen om hun meningen en opvattingen over het functioneren van de samenleving kenbaar te maken. De - bijna existentiële - zorgen die mensen daar momenteel over hebben, werken versnellend op het gebruik van deze mogelijkheden. Dit betekent echter niet dat in de toekomst organisatiestructuren zullen worden vervangen door informatiestructuren, dus zonder formele

grenzen en zonder (bij)sturing. Onze democratie wordt er directer door en er ontstaat veel meer druk op de bestaande institutionele structuren om 'kwaliteit' te leveren, met name ten aanzien van de maatschappelijke besluitvorming en verantwoording, maar in essentie verandert de structuur niet wezenlijk.

Echte verandering kan wel optreden als een combinatie van nieuwe technologieën, nieuwe (gedecentraliseerde) structuren meer samenhang kan aantrengen in wat veel mensen momenteel ervaren als een onthechte samenleving. Is het mogelijk om tot een vorm te komen waarin mensen met behulp van moderne technologieën samen invloed en controle uitoefenen op de inrichting en kwaliteit van de eigen leefomgeving en van daaruit op de maatschappij als geheel? Een intrigerende maar voorlopig nog onbeantwoorde vraag. Is dat een kwestie van weer nieuwe, tot de verbeelding sprekende, technologieën? Het lijkt er niet op. Is het een kwestie van herkenbare politieke partijen en actieve 'issue-groeperingen', die mensen aan zich binden via Internet? Ook dat is onwaarschijnlijk. Een enkelvoudige oplossing ligt niet voor de hand. Daarvoor is de situatie te complex.

De richting lijkt wel te liggen in het nog directer en meer bevatbaar maken van de democratie, door deze dichter bij mensen te brengen in heldere lokale (fysieke en virtuele) structuren. Mogelijk zelfs door lokale menselijke 'aanspreekpunten' en werkbare nieuwe structuren te introduceren die mensen op een makkelijke - door technologie ondersteunde - manier bij elkaar brengt. En niet slechts om informatie te krijgen en uit te wisselen, maar vooral ook om het individuele en gemeenschappelijke functioneren van de eigen leefomgeving beter mogelijk te maken. Wellicht gaan wij hier de weg op van het (gekozen) benoemen van moderne 'wijkoudsten' die temidden van de eigen buurtgemeenschap, de eigen wijk of het eigen dorp een spil-functie in de democratie vormen.

In Nederland worden op het geschetste gebied voorzichtig stapjes gezet. Dat vormt voor ons reden om in dit boekje een voorlopige - en schetsmatige - stand van zaken te geven van een aantal recente ontwikkelingen en initiatieven met betrekking tot het vraagstuk van de levende democratie. Daaruit zal blijken dat zowel de politiek als het gehele palet van instituties van staat, wel degelijk actief bezig is met het nadenken over en institutioneel (om-)vormen van de informatiesamenleving. De recente uitspraken van Staatssecretaris Rick van der Ploeg¹⁴ dat hier nog (veel) te weinig aan gebeurt, moeten in dit verband ook eerder als aanmoediging worden gezien voor nieuwe initiatieven dan als een veroordeling van een gebrek aan daadkracht.